

RECHT OP EEN MENSWAARDIGE BEHANDELING

Artikel 27

Geen enkele minderjarige wordt in de jeugdhulp onderworpen aan een onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing.

Artikel 28

§ 1. Sancties vanwege de jeugdhulpaanbieders zijn aan de persoonlijkheid van de minderjarige aangepast en zijn proportioneel met de ernst van de feiten. Ze bevorderen altijd de opvoeding en hebben geen traumatische uitwerking.

§ 2. Lichamelijke straffen, geestelijk geweld, onthouding van maaltijden en, behoudens andersluidende rechterlijke beslissing, onthouding van bezoekreht, zijn verboden.

§ 3. Tijdelijke afzondering of tijdelijke vrijheidsbeperking is alleen mogelijk indien en zolang als het gedrag van de minderjarige :

1° risico's inhoudt voor zijn eigen fysieke integriteit, of ;

2° risico's inhoudt voor de fysieke integriteit van medebewoners of personeelsleden of materieelvernielend werkt.

De procedures van jeugdhulpvoorzieningen om tot tijdelijke afzondering of tijdelijke vrijheidsbeperking over te gaan, zijn duidelijk omschreven in het huishoudelijk reglement en worden duidelijk meegedeeld. Als gebruik wordt gemaakt van een beveiligingskamer, beschrijft het huishoudelijk reglement in elk geval : de inrichting en het gebruik van de beveiligingskamer, het beveiligingsdossier, de duur van de beveiliging en het toezicht.

De bepalingen over het recht op een menswaardige behandeling hebben tot doel minderjarigen te beschermen tegen elke vorm van geweld binnen de jeugdhulpverlening, en zijn een concrete vertaling van artikel 19 van het Kinderrechtenverdrag.

In de dagdagelijkse omgang met minderjarigen hebben volwassenen wel een idee wat het betekent om minderjarigen op een menswaardige manier te behandelen. Wanneer het echter gaat over het straffen van minderjarigen, of over afzondering, blijken de ideeën over wat al dan niet menswaardig is nogal eens te verschillen.

Artikelen 27 en 28 DRP bepalen de principes hoe met sanctioneren en afzonderen omgegaan moet worden. Straffen en afzonderen zijn mogelijk, op voorwaarde dat aan een aantal criteria voldaan is.

In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op wat ‘menswaardige behandeling’ kan betekenen, en onder welke voorwaarden straffen en afzonderen mogelijk is.

1 ARTIKEL 27: ONMENSELIJKE OF ONTERENDE BEHANDELING OF BESTRAFFING

Minderjarigen in de jeugdhulp mogen niet onderworpen worden aan:

1.1. Een onmenselijke of ontorende behandeling

Hieronder kan elke vorm van geweld tegen minderjarigen worden verstaan.

Dit kan zijn:

- mishandeling
- geestelijk geweld
- lichamelijke of emotionele verwaarlozing
- seksueel misbruik
- exploitatie

Het recht om niet onderworpen te worden aan een onmenselijke of ontorende behandeling heeft twee belangrijke consequenties.

Ten eerste moet een minderjarige beschermd worden tegen elke vorm van geweld, uitgeoefend door de jeugdhulpverleners, de ouders, andere minderjarigen,... Dit vraagt m.a.w. een 'defensieve' houding, nl. het kind beschermen tegen diverse vormen van geweld.

Ten tweede vraagt dit ook een pro-actieve houding. Dit houdt onder meer in dat we aandacht hebben voor de noden van minderjarigen, voorzien in de nodige geborgenheid en genegenheid, verzorging, veiligheid,...

1.2. Een onmenselijke of ontorende bestraffing

Het gebruik van om het even welke vorm van geweld bij het straffen dat direct dan wel indirect de lichamelijke of geestelijke gezondheid van de minderjarige in gevaar brengt, is verboden.

Dit betekent evenwel niet dat de jeugdhulpverlener de minderjarige niet langer kan straffen. Het is duidelijk dat maatregelen voor sanctioneren noodzakelijk zijn.

TER VERDUIDELIJKING

Mishandeling

“Mishandeling” verwijst naar verschillende vormen van geweld, zoals het toebrengen van slagen, verwaarlozing, seksueel misbruik enz. Mishandeling is meestal geen straf die wordt opgelegd om het gedrag van een kind te corrigeren, maar eerder een daad met als doel iemand pijn te doen of te domineren.

Lichamelijke straffen

Een lichamelijke straf kan worden omschreven als: “het gebruik van fysieke kracht met de intentie een kind pijn te laten ervaren maar geen fysiek letsel, met als doel het gedrag van het kind te corrigeren of controleren”, in de volksmond vaak omschreven als “de pedagogische tik” of lijfstraf. Elke vorm van fysiek geweld dat sociaal aanvaard is kan worden beschouwd als een lichamelijke straf.

Geestelijk geweld

Geestelijk geweld houdt onder meer in: vernedering, ontbering, verbaal geweld, de effecten van isolatie of andere praktijken die resulteren in psychische schade.

Verwaarlozing

Verwaarlozing is het gebrek aan voorzien in de fundamentele noden van kinderen. Verwaarlozing kan zowel lichamelijk als emotioneel zijn.

Seksueel misbruik

Seksueel misbruik is onaangepast seksueel gedrag vanwege volwassenen t.a.v. kinderen. Dit kan zijn: betasten, gemeenschap hebben, geslachtsdelen tonen, pornovideo's bekijken, toekijken, 'spelletjes' spelen, seksuele exploratie van kinderen, vulgair taalgebruik,...

Voor meer informatie: surf naar www.kindermishandeling.org.

Belangrijk bij het hanteren van sanctionerende maatregelen is de duidelijkheid ervan naar de minderjarige. Het toepassen van regels moet helder en consequent zijn. Ook het verband tussen het gesanctioneerde gedrag en de sanctie zelf moet voor de minderjarige duidelijk zijn wil de sanctie zinvol zijn.

Artikel 28 §1 en §2 gaan dieper in op de voorwaarden die voldaan moeten zijn bij het straffen.

➤ SANCTIONERING

Het decreet rechtspositie legt een aantal voorwaarden op waaraan sanctionering dient te voldoen, en verbiedt een aantal specifieke vormen van sanctionering.

2.1. Voorwaarden (§1)

Voorwaarden bij het sanctioneren:

1. sanctionering moet aangepast zijn aan de persoonlijkheid van de minderjarige

Dit betekent dat men rekening houdt met het ontwikkelingsstadium waarin de minderjarige zich bevindt, en met de specifieke behoeften van de minderjarige in die bepaalde leeftijdsfase.

2. sanctionering moet proportioneel zijn met de ernst van de feiten

De reactie op foutief gedrag vanwege de minderjarige moet in verhouding staan tot dit verkeerdelijk gedrag.

3. sanctionering moet de opvoeding bevorderen en heeft geen traumatische uitwerking

Of een sanctie al dan niet een traumatische uitwerking heeft is vaak afhankelijk van de beleving en de persoonlijkheid van de minderjarige. Pas de straf hier dan ook op aan (zie 1.)

2.2. Wat verboden is (§2)

De tweede paragraaf van artikel 28 bepaalt zeer duidelijk welke vormen van sanctio-
nering verboden zijn:

1. Lichamelijke straffen
2. Geestelijk geweld
3. Onthouding van maaltijden
4. Onthouding van bezoekrechten

1. Lichamelijke straffen

Het gebruik van lichamelijke straffen of lijfstraffen is een slechte manier van sanctioneren aangezien gebruik gemaakt wordt van één of andere vorm van fysiek geweld. Dit is duidelijk in strijd met het recht op een menswaardige behandeling. Een lichamelijke straf kan ook op geen enkele wijze de opvoeding bevorderen, en wordt door de minderjarige vaak als traumatisch ervaren.

Behoren tot de lichamelijke straffen:

- Het slaan van minderjarigen met de hand of met een stok of om het even welk ander object
- Schoppen
- Het door elkaar schudden van minderjarigen
- Knijpen
- Aan de haren trekken
- ...

Voor een duidelijke definitie van lichamelijke straffen: zie 'ter verduidelij-
king' op pagina 2.

Geestelijk geweld

2.

Geestelijk geweld of emotionele mishandeling houdt onder meer in:

- Vernederen, denigreren
- Verbale agressie, beledigen, bedreigen
- Het bedreigen van minderjarigen met geweld
- Ridiculisering
- Afwijzen
- Discrimineren
- Getuige zijn van gewelddadige probleemoplossingen, zoals lichamelijk geweld
- ...

Ook het gebrek aan positieve bekrachtiging of aanmoediging van goed gedrag kan als een vorm van geestelijk geweld worden beschouwd.

Voor een duidelijke definitie van geestelijk geweld: zie 'ter verduidelijking' op pagina 2.

3. Onthouding van maaltijden

Aangezien de algemene regel bij het toepassen van sanctionering is dat ze niet onmenselijk of mensonterend mogen zijn, zijn alle sancties die direct dan wel indirect de lichamelijke of geestelijke gezondheid van de minderjarige in gevaar brengen, verboden. Het onthouden van een maaltijd aan een minderjarige kan zo'n straf zijn.

AAN DE SLAG...

Het gebeurt wel eens dat opvoeders als straf een minderjarige zonder eten naar zijn kamer sturen, of het dessert van een kind ontnemen omdat het ermee aan het spelen is. Valt dit volgens jou ook onder 'onthouding van maaltijden'? Kan je mogelijke alternatieve sancties bedenken?

4. Onthouding van bezoekrechten

Wanneer een minderjarige verblijft in een residentiële of semi-residentiële jeugdhulpverlening heeft hij of zij, overeenkomstig dit decreet,

recht om bezoek te ontvangen en om te gaan met personen van zijn eigen keuze “voorzover de opdracht en de organisatie van de jeugdhulpaanbieder dit toelaten”. Het recht op bezoek volgt logischerwijze uit het recht op respect voor de persoonlijke levenssfeer (artikel 25 decreet rechtspositie).

AAN DE SLAG...

Stel dat een minderjarig meisje geplaatst is omwille van prostitutie. Na verloop van tijd wordt vastgesteld dat haar pooier bij haar op bezoek komt in de instelling. Hoe ga je hiermee om in het kader van het bezoekrecht?

Dezelfde vraag kan men zich stellen bij een minderjarige met drugsproblemen wiens dealer op bezoek komt, of jongeren die zich in ‘deviante’ vriendenkringen bewegen.

Wanneer de jeugdhulpverlener een beperking van het recht op bezoek oplegt, moet dit uitvoerig gemotiveerd worden in het dossier.

Het recht om bezoek te ontvangen is essentieel om de minderjarige in staat te stellen te communiceren met familie, vrienden, en om het even welke andere personen om zo de continuïteit in zijn levensbestaan te garanderen en om de minderjarige voor te bereiden op een terugkeer in de samenleving.

Het onthouden van het recht op bezoek als straf wordt door dit decreet verboden, tenzij een rechterlijke beslissing dit oplegt.

AAN DE SLAG...

Elke jeugdhulpverlener maakt wel eens gebruik van straffen om zijn opvoedingsdoelstellingen te bereiken. Meestal is het uitgangspunt hierbij de regels die binnen je voorziening gelden, en die eventueel zijn opgenomen in het huishoudelijk reglement.

Ga voor jezelf, op basis van de voorbije dagen, het volgende na:

- Bij welke gedragingen heb je een minderjarige gestraft?
- Welke regels werden daarbij overtreden?
- Waarom hanteer je deze regels?
- Was de straf aangepast aan de persoonlijkheid van de minderjarige?
- Was de straf proportioneel met de ernst van de feiten?
- Was de straf opvoedingsbevorderend?
- Had de straf een traumatische uitwerking?

Bespreek je vaststellingen met je collega's.

De bevindingen van deze gesprekken kunnen een startpunt zijn om binnen de voorziening een huishoudelijk reglement op te stellen dat voldoet aan het decreet rechtspositie. Voor die voorzieningen die al duidelijke sanctioneringsprocedures hadden, kan deze oefening zinvol zijn om na te gaan in hoeverre deze procedures voldoen aan het decreet rechtspositie, en of ze in de praktijk wel worden toegepast. Stel je hierbij volgende vragen:

- Zijn alle gehanteerde regels noodzakelijk?
- Zijn er niet te veel of juist te weinig regels?
- Wat is de functie van een bepaalde regel?
- Zijn de regels duidelijk?
- Kunnen we door de situatie of de organisatie te veranderen bepaalde regels overbodig maken?

Wanneer je een uitgewerkt huishoudelijk reglement hebt, informeer de kinderen van je voorziening hier dan over. Je kan dit o.a. doen met een kindvriendelijke brochure, of het aanbrengen van een aantal regels op een muur in de voorziening.

TIPS

- Verwachtingen t.a.v. kinderen moeten duidelijk en realistisch zijn, en rekening houden met hun maturiteit en ontwikkeling. Deze verwachtingen kunnen beschreven worden in het huishoudelijk reglement van je organisatie. Consulteer regelmatig de minderjarigen over de bepalingen uit je huishoudelijk reglement en over gemaakte afspraken, en pas je huishoudelijk reglement eventueel aan.
- Zorg voor een zekere uniformiteit bij het straffen. Vermijd dat voor gelijkaardig 'verkeerdelijk' gedrag de sanctie afhankelijk wordt van de jeugdhulpverlener.
- Maak gebruik van 'positieve sanctionering', waarbij kinderen worden uitgedaagd na te denken over anderen, hun gedrag en de gevolgen van hun gedrag. Betrek kinderen zelf in het zoeken naar oplossingen bij conflicten. Het luisteren naar kinderen en openstaan voor hun ideeën bij disciplineren kan een effectieve manier zijn in het vinden van alternatieven.

Ⓔ ARTIKEL 28 §3: TIJDELIJKE AFZONDERING OF TIJDELIJKE VRIJHEIDSBEPERKING

De bepalingen omtrent afzondering hebben tot doel op een transparante, gecontroleerde en systematische manier met afzondering om te gaan.

In eerste instantie moet het voor de minderjarige duidelijk zijn wanneer hij afgezonderd kan worden en op welke manier dit gebeurt. Anderzijds moeten duidelijke procedures de jeugdhulpverlener en de jongere een zekere houvast bieden om op een consequente en veilige manier, met respect voor de rechten van de minderjarige, minderjarigen af te zonderen.

Tijdelijke afzondering of tijdelijke vrijheidsbeperking zijn soms noodzakelijke maatregelen in de jeugdhulpverlening. Daar waar verschillende vormen van 'milde' vrijheidsbeperking vaak worden gebruikt bij het sanctioneren (bvb. time-out, kamerarrest), is het gebruik van een beveiligingskamer of isoleercel eerder een noodmaatregel ter bescherming van de minderjarige of zijn omgeving.

Tijdelijke afzondering of tijdelijke vrijheidsbeperking, bvb. door het gebruik van een beveiligingskamer of isoleercel, kan wanneer het gedrag van de minderjarige:

3.1. Risico's inhoudt voor zijn eigen fysieke integriteit

Dit slaat op het klinisch gedragsbeeld van de minderjarige. Maatregelen van vrijheidsbeperking of vrijheidsberoving die in deze context worden genomen moeten dan ook deel uitmaken van het handelingsplan. Bvb: automutilatie. Hier primeert m.a.w. het belang van de minderjarige.

OF

3.2. Risico's inhouden voor de fysieke integriteit van medebewoners of personeelsleden of materieelvernielend werkt

Dit heeft betrekking op de context waarin een minderjarige geweld pleegt t.a.v. een jeugdhulpverlener, een medebewoner in de jeugdhulpvoorziening, of t.a.v. materiaal dat tot de jeugdhulpvoorziening behoort. Hier primeert m.a.w. het belang van de jeugdhulpvoorziening.

De twee voorwaarden die artikel 28 §3 stelt m.b.t. het nemen van maatregelen van afzondering of vrijheidsbeperkende maatregelen zijn niet cumulatief van aard ("of").

De jeugdhulpvoorziening moet beschikken over een welomschreven procedure om tot tijdelijke afzondering of tijdelijke vrijheidsbeperking over te gaan. Deze procedures moeten worden opgenomen in het huishoudelijk reglement of andere reglementen zoals het reglement van orde. Het is belangrijk dat de minderjarige weet waar hij hiervan inzage kan nemen.

De voorziening moet het huishoudelijke reglement en de specifieke procedures omtrent vrijheidsbeperking duidelijk communiceren naar de minderjarige. Zeker m.b.t. afzondering is het van belang de minderjarige goed te informeren hoe de jeugdhulpvoorziening hiermee omgaat, en hoe ze zal garanderen dat zijn rechten gerespecteerd zullen worden.

Wanneer de jeugdhulpvoorziening gebruik maakt van een beveiligingskamer, dient het huishoudelijk reglement minimum volgende elementen te beschrijven:

- de inrichting en het gebruik van de beveiligingskamer
- het beveiligingsdossier
- duur van de beveiliging
- het toezicht

AAN DE SLAG...

Aangezien het toepassen van maatregelen van tijdelijke afzondering of tijdelijke vrijheidsberoving binnen de jeugdhulpverlening regelmatig worden gebruikt, is het belangrijk dat deze maatregelen duidelijk worden gekaderd binnen de algemene visie van de jeugdhulpaanbieder. Baeten stelde een schematisch overzicht op dat aangeeft wat een protocol vrijheidsbeperking dient in te houden. Dit overzicht is een goed vertrekpunt om binnen de voorziening na te gaan hoe beter met vrijheidsbeperking kan worden omgegaan. Werk aan de hand van onderstaand overzicht een protocol vrijheidsbeperking uit voor jouw voorziening.

1. Algemene visie missie en waarden
 - 1.1. Omschrijving van de algemene visie
 - 1.2. Plaats van de vrijheidsbeperking binnen de algemene visie
 - 1.3. Opnamebeleid in verband met probleemgedrag
 - 1.4. Explicitering van het theoretisch gehanteerde kader
2. Communicatie met cliënten en hun vertegenwoordigers
 - 2.1. Toelichting en bespreking van structurele en situationele vrijheidsbeperking met de cliënt
 - 2.2. Bespreking op het niveau van de gebruikersraad
 - toelichting en dialoog over de algemene visie op vrijheidsbeperking
 - toelichting en dialoog over de gehanteerde structurele maatregelen
 - toelichting en dialoog over de gehanteerde situationele maatregelen
 - 2.3. Bespreking met de individuele ouder/wettelijke vertegenwoordigers
 - informatie en dialoog over alle gehanteerde structurele maatregelen
 - doelgroeporiëntering
 - huisregels en leefgroepregels
 - ruimtelijke maatregelen
 - informatie en dialoog over alle gehanteerde situationele maatregelen
 - beperkingen in de sociale ruimte
 - medicamenteuze vrijheidsbeperking
 - striktere vormen van vrijheidsbeperking
 - gebruik van afzondering
 - gebruik van fixatiemiddelen
 - aandacht voor vrijheidsbeperkende maatregelen bij opname
 - bespreking van vrijheidsbeperkende maatregelen in het kader van handelingsplanning

AAN DE SLAG...

3. Toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen
 - 3.1. Plaats van de maatregelen binnen de individuele handelingsplanningen
 - 3.2. Ethisch afwegen van de handeling
 - analyse van de situatie en toetsing van alternatieven
 - subjectieve beleving van de maatregel door de cliënt
 - objectieve kwaliteiten en gevolgen van de handeling
 - het maken van een keuze: regel van de proportionaliteit
 - 3.3. Procedure bij toepassing van afzondering, isolatie en fixatie
 - multidisciplinaire bespreking van gehanteerde maatregelen
 - wie past welke maatregelen waar en hoe toe?
 - registratie van afzondering, isolatie en fixatie
 - opvolging en de evaluatie van maatregelen
 - eventuele toetsing door een ethische commissie
4. Personeelsbeleid en vrijheidsbeperkende maatregelen
 - 4.1. Kenbaar maken van de algemene visie
 - 4.2. Aandacht bij selectie van nieuwe werknemers
 - 4.3. Aandacht bij vorming, training en opleiding
 - ondersteuning vanuit voorzieningen naar team en personeel
 - structurele maatregelen
 - crisisinterventiesystemen in kaart brengen
 - ruimte voor ventilatie van emoties (individueel en/of in team)
 - training in omgaan met eigen grenzen en (on)macht
 - training in toepassing en gebruik van concrete middelen
 - veiligheidsaspecten
 - aandacht voor (posttraumatische) stress en stresscoping bij begeleiders
5. Middelen en infrastructuur
 - 5.1. Overzicht van ingezette personeelsmiddelen
 - 5.2. Overzicht van infrastructuurle maatregelen
 - 5.3. Aandacht voor inrichting van afzonderingsruimte
 - 5.4. Aandacht voor gehanteerde fixatiemiddelen

(Baeten S., Naar een protocol voor vrijheidsbeperking, in: Opdebeeck, S. & Van Audenhove, C. (red), De regels van het huis. Omgaan met vrijheidsbeperking in de gehandicaptenzorg en in de bijzondere jeugdzorg, Acco Leuven, 2001.)

SAMENGEVAT

- Het recht op een menswaardige behandeling in de jeugdhulpverlening betekent dat minderjarigen beschermd moeten worden tegen elke vorm van geweld.
- Het nemen van sancties t.a.v. de minderjarige moet aan een aantal voorwaarden voldoen zodat ze niet mensenwaardig zouden zijn.
- Bepaalde vormen van sanctionering zijn verboden.
- Tijdelijke afzondering en tijdelijke vrijheidsberoving is slechts mogelijk wanneer ofwel het gedrag van de minderjarige risico's inhoudt voor zijn eigen fysieke integriteit, ofwel risico's inhoudt voor de fysieke integriteit van medebewoners of personeelsleden.

VOOR WIE MEER WIL WETEN

- DRIESEN, L., *Straffen? Een boek voor ouders en andere opvoeders*, Garant, Leuven – Apeldoorn, 1996.
- JESPER, J., *Dat vind ik. Wat vind jij? Over grenzen van volwassenen en kinderen*, Donker, 1999.
- OPDEBEECK S. & VAN AUDENHOVE C. (red.), *De regels van het huis. Omgaan met vrijheidsbeperking in de gehandicaptenzorg en in de bijzondere jeugdzorg*, Acco Leuven/Leusden, 2001.
- ROGGE, J., -U., *Kinderen hebben grenzen nodig*, Houten - Van Holkema & Warendorf 1997.
- VBJK, *Kinderopvang in groep*. Werkmap voor kinderdagverblijven, 1996.
- Bij het Steunpunt Opvoedingsondersteuning zijn interessante boeken, themapaketten en video's beschikbaar over straffen en belonen: www.limburg.be/opvoedingsondersteuning.
- Op de website www.endcorporalpunishment.org vind je een heleboel interessante links naar websites met praktische tips over positieve sanctionering.

